

NAZAR ESHONQUL NASRIDA AYOL OBRAZI VA MODERNISTIK PSIXOLOGIZM TALQINI (“SHAMOLNI TUTIB BO‘LMAYDI” HIKOYASI MISOLIDA)**Anvarjonova Shohidaxon Mansur qizi**

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi.

Norkulova Shaxnoza Tulkinovna

TISU dotsenti (PhD)

Termez (Uzbekistan).

shaxnoza_norkulova@tues.uz

ORCID: 0009-0008-7546-7613

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20584930>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr oxiri va XXI asr boshi o‘zbek modernistik nasrining yirik vakili Nazar Eshonqul ijodida ayol va ona konsepsiyasi tahlil qilinadi. Adibning “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasi misolida modernistik badiiy psixologizm, ramziylik, qasos fenomeni, ijtimoiy loqaydlik va shaxs matonatining badiiy talqinlari ochib berilgan. Shaxs fojiasi va omma psixologiyasi o‘rtasidagi ziddiyatlar Bayna momo obrazi orqali ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: modernizm, badiiy psixologizm, ramziylik, qasos fenomeni, ijtimoiy loqaydlik, shaxs matonati, Bayna momo, Tersota, mifologik tafakkur.

Аннотация. В данной статье анализируется концепт женщины и матери в творчестве Назара Эшонкула — видного представителя узбекской модернистской прозы конца XX и начала XXI веков. На примере рассказа «Ветра не поймать» раскрываются художественная интерпретация модернистского психологизма, символика, феномен мести, социальная апатия и стойкость личности. Конфликт между личной трагедией и психологией толпы научно-теоретически обоснован на образе Байны момо.

Ключевые слова: модернизм, художественный психологизм, символизм, феномен мести, социальная апатия, стойкость личности, Байна момо, Терсота, мифологическое мышление.

Abstract. This article analyzes the concept of the woman and the mother in the works of Nazar Eshonqul, a prominent representative of Uzbek modernist prose of the late 20th and early 21st centuries. Through the analysis of the short story “You Cannot Catch the Wind”, the author elucidates the interpretations of modernist artistic psychologism, symbolism, the phenomenon of revenge, social apathy, and individual resilience. The conflicts between personal tragedy and the psychology of the masses are substantiated theoretically and scientifically through the character of Bayna momo.

Keywords: modernism, artistic psychologism, symbolism, the phenomenon of revenge, social apathy, individual resilience, Bayna momo, Tersota, mythological thinking.

Kirish(Introduction)

O‘zbek nasrida ayol va ona mavzusi qadimiy va o‘lmas mavzulardan biridir. Biroq XX asrning oxiridan boshlab milliy adabiyotimizda inson ruhiyatining yashirin qatlamlarini, an’anaviy tushunchalardan farqli bo‘lgan ekzistensial muammolarni badiiy tadqiq etish tamoyili kuchaydi. Bu yo‘nalishda Nazar Eshonqul ijodi alohida ajralib turadi. O‘zbekiston Qahramoni Ibrohim G‘afurov ta’kidlaganidek, “Nazar Eshonqul o‘zbek adabiyotida dunyo adabiyotining eng ilg‘or oqimlari va usullarini chuqur o‘rgangan va o‘z asarlarida targ‘ib qilgan” shoir va adibdir.

Adibning “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasi an’anaviy o‘zbek ayoli xarakteriga yangicha – modernistik va ruhiy-falsafiy yondashuv asosida yaratilgan. Muallif bu mavzuga maishiy muhit chegarasidan chiqib, inson irodasining cheksiz imkoniyatlari va transformatsiyasi nuqtai nazaridan qaraydi.

Asosiy qism (Main Body)

1. Xronotop va ramziylik: Tersota va Ko‘hna uy. Hikoya voqealari adib ijodi uchun o‘ziga xos mifologik makon bo‘lgan Tersota qishlog‘ida bo‘lib o‘tadi. Asar syujet tugunchasi Bayna momo yashayotgan bir asrlik kekxa uyning buzilishi bilan boshlanadi. Uy ramzi: Rayim polvonning otasi Shukur oqsoqol tomonidan qurilgan bu uy shunchaki boshpana emas, balki qishloqning tarixi, xotirasi va vijdoni ramzidir.

Uyning qulashi: Ko‘hna uyning buzilishi – Tersota ahli uchun ma’naviy inqiroz, tarixning parchalanishi va jamiyatda eski qadriyatlarning yemirilishini ifodalovchi ramziy detaldir.

2. Ijtimoiy loqaydlik va shaxs fojiasi ziddiyati. Bayna momo xarakterining shakllanishi va uning qishloqdan uzilishi zamirida katta ijtimoiy fojia yotadi. Zamon otboqar tomonidan Rayim polvon va uning o‘g‘li Bayna momoning ko‘z o‘ngida vahshiyona otib o‘ldiriladi. Muallif bu o‘rinda "omma va shaxs" ziddiyatini o‘rtaga tashlaydi. Fojiani kuzatib turgan tersotaliklarning loqaydligi, qo‘rquvi va tomoshabin bo‘lib turishi Bayna momoning qalbida jamiyatga nisbatan cheksiz nafrat va g‘azab uyg‘otadi. Yelkasiga tushgan qamchi zarbi esa uning ruhiyatidagi so‘nggi insoniy ilqlikni ham qasos oloviga aylantiradi. Uning “*Bu qishloqda erkaklar yo‘q, ayollari faqat hezalak tug‘adi*” degan hayqirig‘i – ijtimoiy majruhlikka berilgan la’natdir.

3. Ruhiy matonat va Yashirin kuch fenomeni (Psixologizm).

Modernistik asarlarga xos ravishda, Nazar Eshonqul Bayna momoning tashqi ko‘rinishi va ichki imkoniyatlari o‘rtasida kuchli kontrast (ziddiyat) yaratadi:

Tashqi tasvir: Yillar o‘tishi bilan momo jismonan cho‘kib, "echkiday" kichkina, nimjon kampirga aylanadi. Ichki imkoniyat: Shu bilan birga, u bir qop bug‘doyni yolg‘iz o‘zi ko‘tarib tegirmonga boradi, og‘ir mehnatlarni qiladi. Bu detallar orqali adib inson ruhiyatidagi qasos o‘ti va maqsad sari intilish unga qandaydir g‘ayritabiiy, fiziologik chegaralardan xatlab o‘tuvchi kuch baxsh etganini badiiy asoslaydi. Yeri va o‘g‘lining yataklarini har oy oxirida qishloq ko‘radigan joyga osib qo‘yishi – bu xotiraning tirikligi va qishloq ahlining yuziga bosilgan ma’naviy tamg‘a edi.

4. Kulminatsiya va Qasosning ekzistensial yechimi. Oradan 23 yil o‘tib, qotil Zamon otboqarning Tersotaga qaytishi va unga yana eski e‘tiborning berilishi jamiyat vijdoni hali ham uyg‘onmaganini ko‘rsatadi. Zamon otboqarning to‘y arafasida o‘ldirilishi va barmoqlarining kesib olinishi detektiv syujet chizig‘ini eslatsa-da, asar yechimi mutlaqo falsafiy mazmun kasb etadi.

Bayna momo vafotidan keyin uning kelinlik sandig‘idan chiqqan o‘nta kesik barmoq – ayol matonati va uqubatining moddiylashgan shaklidir. Sandiqdagi kafanlik bilan yonma-yon yotgan barmoqlar momoning butun umr faqat shu adolatni (yoki qasosni) qaytirish uchun nafas olganini, maqsadiga erishgach esa uning hayotiy funksiyasi tugaganini anglatadi. Sababi, Zamon otboqar o‘limidan so‘ng momoning birdan betob bo‘lib qolishi ham uning ruhiy missiyasi yakunlanganidan dalolat beradi.

Xulosa. Nazar Eshonqulning “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasi o‘zbek adabiyotida ayol obrazini tasvirlashning yangi badiiy mezonlarini belgilab berdi.

Bayna momo — shunchaki mushtipar ona yoki jabrdiyda ayol emas, balki ijtimoiy adolatsizlik va loqaydlikka qarshi yolg'iz o'zi kurashgan, o'z hayotini qasos va vijdon g'oyasiga qurbon qilgan titan (ulkan) xarakterdir.

Professor Bahodir Xoliqov aytganidek, *“Nazar Eshonqul asarlari orqali Yevropa, shuningdek, Lotin Amerikasi yozuvchilarining asarlarini ham to'g'ri tushunish imkoniyatiga ega bo'lamiz”*. Hikoyada qo'llanilgan modernistik psixologizm va ramziylik tamoyillari asarning jahon adabiy jarayoni kontekstida ham yuqori baholanishiga to'laqonli asos bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Eshonqul N. Shamolni tutib bo'lmaydi. Hikoyalar to'plami. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
2. G'afurov I. Shaxs va uslub muammolari // Sharq yulduzi. – 2015. – № 4.
3. Холиқов Б. Замонавий ўзбек насрида модернизм тамойиллари. Тошкент: Фан, 2019.
4. Norkulova Sh. Hozirgi o'zbek nasrida ayol obrazi. – “New renaissance” xalqaro ilmiy jurnali. 2026/04/09. <https://ojs.renaissance.com.uz>.
5. Norkulova Sh. Zamonaviy nasrda ayol ruhiyati va uning badiiy ifodasi. – “Modern Science and Research” xalqaro ilmiy jurnali. 2026/04/09.
6. Norkulova Sh. O'zbek adabiyotida ayol obrazi talqinlari. – “New renaissance” xalqaro ilmiy jurnali. 2025/09/21
7. Mamajonov S. Badiiy asarni tahlil qilish mezonlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.